

Urgente oproep
DENK MEE!

Goed lokaal bestuur Terug naar de kern!

Passie én frustratie

In de gemeenten moet het gebeuren. Daar merken mensen dagelijks wat de overheid voor hen kan betekenen. Krijgen ruimtelijke plannen concreet gestalte. Wordt gewerkt, gewoon en gerecreëerd.

Ontwikkelingen in de samenleving zijn het eerst merkbaar in de gemeente. De afgelopen tien, twintig jaar zijn samenleving en opgaven snel én sterk veranderd. 'Goed lokaal bestuur' voor de inwoners heeft een nieuwe betekenis gekregen. En dat stelt vragen aan iedereen die in het lokaal bestuur actief is. Mensen met passie voor hun dorp, wijk of stad. Maar ook met frustratie over wat beter kan.

Eerste overheid

De afgelopen decennia hebben we ons gepresenteerd als eerste overheid. En dat is terecht. Als gemeenten staan we het dichtst bij onze inwoners. We zijn de eerste overheid die de burger tegenkomt als hij haar nodig heeft. Altijd in de buurt. Voor het ophalen van huisafval, de steun bij werkloosheid, de ontmoeting in buurthuizen, de toegang tot bibliotheken, de nabijheid van winkels, de

doorstroom van verkeer. We staan met ons gezicht naar de lokale samenleving en de gemeenschappen. En daarin krijgen we ontzettend veel voor elkaar. Voor inwoners zijn we praktisch en nabij. Met oog voor hun ideeën, wensen, initiatieven en mogelijkheden.

Decentralisaties en verschil

De filosofie van eerste overheid raakt aan het DNA van de gemeenten. Historisch, democratisch, rechtsstatelijk en geografisch zijn we een essentieel onderdeel van Nederland als decentrale eenheidsstaat. En dat geeft houvast. Toch veranderde er wel wat. Na een ontwikkeling in de vorige eeuw naar centralisatie, gelijkheid en uniformering kwam er meer oog voor verschil. Verschil tussen inwoners, maar ook tussen gemeenten. We zagen drie grote bewegingen: a. toename van taken, onder meer door decentralisaties; b. veelvormigheid in gemeentelijk beleid en organisatie; en c. schaalvergroting, samenwerking en uitbesteding om de toegenomen eisen waar te maken. Bovenop de maatschappelijke veranderingen leidden deze tendensen tot een nieuw gezicht van de gemeenten.

Onmacht

De meeste zaken gaan ons goed af. Inwoners plukken dagelijks de vruchten van onze voorzieningen. Sommige omdat we er zelf voor kiezen (autonomie), andere op verzoek van het rijk (medebewind). Daar zijn we trots op. Van alle overheden genieten gemeenten het meeste vertrouwen. Veel dienstverlening en taken beschouwen inwoners als vanzelfsprekend. Tegelijk zien we ons geconfronteerd met maatschappelijk onbehagen, inwoners die zich afwenden, versnippering, onmacht om zaken voor elkaar te krijgen, bestuurlijke onveiligheid, democratische erosie. Graven we dieper dan is er in die drie bewegingen iets geslopen waar heel bestuurlijk Nederland inmiddels onder lijdt: over-bureaucratie, complexe sturing en minder directe handelingsverantwoordelijkheid. Wat voorheen gewoon gedaan werd ligt nu opgeknipt in ketens, samenwerkingsverbanden en systemen. Het Rijk zet gemeenten klem als uitvoeringsloket en bezuinigingspost. De aansluiting bij de samenleving waar juist de gemeenten in uitblinken, staat onder druk. Verliezen we als gemeenten niet langzamerhand onze grip en het contact met inwoners? Weten we nog invulling te geven aan goed lokaal bestuur?

Een nieuw verhaal

Het is tijd om de positie van de gemeenten als goed lokaal bestuur opnieuw te doordenken. Om de kern van waar we als gemeente voor staan neer te zetten en na te streven. Om dat waar we als gemeente in excelleren naar boven te tillen en dat wat minder goed gaat te verbeteren, anders te organiseren of misschien wel te laten. Dit nieuwe verhaal vertellen we langs de drie componenten van 'goed', 'lokaal', 'bestuur'. Hieronder beginnen we aan dat verhaal.

Goed lokaal bestuur

Goed gaat over de *kwaliteit* van ons doen en laten. Dat raakt aan wát we als opgaven zien en of we die opgaven ook kunnen waarmaken

met oog voor de verschillen die er tussen en binnen gemeenten zijn. In de keuze en uitvoering van onze taken zijn we professioneel en bekwaam: bij ons in de praktijk werken de vakmensen. We zijn eerlijk en betrouwbaar, betrokken en oplossingsgericht. We duwen inwoners niet weg, maar nemen hen serieus in hun ideeën, wensen, mogelijkheden en ambities. En als iets niet kan, leggen we dat helder uit. De trend van almaar toenemende complexiteit baart ons daarom zorgen: we willen juist maximale eenvoud. Zaken ingewikkeld maken brengt oplossingen in de praktijk vaak verder weg.

Goed lokaal bestuur

Lokaal gaat over de juiste *schaal* van ons handelen. Dat raakt aan wat we als gemeente zelf doen, wat in ketens of (regionale) samenwerkingsverbanden en wat landelijk als collectief van gemeenten. Een gemeente is niet voor niets een geografisch bepaalde eenheid. We beleggen iets op die schaal en op die plek waar publieke waarden als nabijheid, eigenaarschap en efficiency het beste tot hun recht komen. Dat kan gemeentelijk zijn, regionaal of provinciaal, maar zeker ook op de schaal van buurten, wijken en dorpen. Als een opgave landelijk is en landelijk wordt bepaald, ligt het in de rede dat de organisatie bij het Rijk ligt. Gemeenten kunnen zich dan vooral richten op datgene waar ze voor inwoners lokaal het verschil kunnen maken. En waar schaalvergroting leidt tot meer in plaats van minder complexiteit voor inwoners, gaat er iets mis. Dan is ontketenen een opgave.

Goed lokaal bestuur

Bestuur gaat over de *legitimiteit* van ons optreden. Dit raakt aan of we zelf nog wel, met onze inwoners voor ogen, aan het stuur zitten. We doen alleen datgene waar we als gemeente daadwerkelijk goed in zijn, zowel bij autonomie als bij de (te bediscussiëren) medebewindstaken. Taken waarover we vanuit onze kern, vanuit wie we zijn, geen

zeggenschap hebben, behoren elders te liggen. We zijn immers geen uitvoeringsorgaan van het Rijk en ook geen afdeling van een regio. Wat we wel zijn, is een lokaal bestuur dat aansluiting vindt bij en herkenbaar is voor inwoners. Burgerschap begint klein en dichtbij. Gemeenten zijn broedplaatsen voor democratische vernieuwing. De balans tussen representatieve democratie en participatieve democratie wordt het beste gevonden in de buurten, wijken, dorpen en steden. Het vertrouwen en gezag winnen we terug waar dat is teruggevallen.

Alles op tafel

Om de bovenstaande aanzet naar een verhaal uit te werken, moeten we het gesprek open en eerlijk voeren, ook over eventuele ongemakkelijke thema's, zoals:

- **Autonomie.** Het is de kern van onze gedecentraliseerde eenheidstaat. Maar wat als autonomie een goede uitvoering of een evenwichtige verdeling in Nederland in de weg staat?
- **Toe- en ontoelaatbaar verschil.** Diversiteit was het devies. Maar tot hoever? Waar vervalt lokaal maatwerk in rechtsongelijkheid? Verschil in de hoogte van parkeergelden is geaccepteerd. Maar geldt dat ook voor toegang tot jeugdhulp of inkomensondersteuning?
- **Taakdifferentiatie.** Kleinschaligheid is nodig voor de aansluiting met inwoners, grootschaligheid voor effectiviteit bij complexe taken. Is de grote buurgemeente hier een oplossing? Of gaat dat ten koste van de gemeentelijke autonomie? Valt dit ook anders te financieren en daarmee te legitimeren?
- **De wirwar van ketens, systemen en samenwerkingsconstructies.** Samenwerking is nodig, maar wel weloverwogen. Kiezen we zelf voor samenwerking of doen anderen dat en weten we zelf ook niet meer waarom we in allerlei verbanden

zitten? Hoe pakken we weer zelf de verantwoordelijkheid?

- **Capaciteit.** Goed lokaal bestuur vraagt een kundig ambtelijk samenspel. Hoe gaan we om met schaarste aan menskracht en middelen? Welke grenzen stelt de omgeving aan goed lokaal bestuur?
- **Diversiteit:** Streven we naar een landelijke visie op goed lokaal bestuur of hangt de invulling ervan vooral af van omvang, geografie, geschiedenis en andere lokale factoren?

Geen somberheid

Het gesprek hierover kunnen we in openheid voeren. Een aanzet op de laatste BALV eind 2023 liet herkenning in de vragen zien, maar ook spirit en optimisme. Juist gemeenten zijn in staat aansluiting te vinden met de inwoner. Dat kan door onze kern als gemeente en gemeenschap weer voor ogen te houden. Door te handelen vanuit waarden in plaats van vanuit rendementsdenken. Door een relationele verhouding tot onze inwoners en hun omgeving. Door daadkracht en verantwoordelijkheid te dragen vanuit concrete opgaven en niet vanuit mistige ketens. Door – vanuit het perspectief van inwoners – te zorgen voor continuïteit en lange lijnen. Tijd en reflectie zijn nodig, was de boodschap. Maar juist gemeenten, zo verwoordde een deelnemer van het gesprek tijdens de BALV het, leveren vanuit hun nabijheid "geen azijn maar excellente wijn".

Laat het gesprek beginnen

Om de discussie te stimuleren leggen we u dit stuk voor. Het komend jaar gaan we hierover met u in gesprek, online en op locatie. De opbrengst leggen we later aan u voor. Maar u kunt ook nu al uw reactie geven via goedlokaalbestuur@vng.nl of door te reageren op prikkelende stellingen en vragen op onze website. **Doet u mee?**

